Kovács Kristóf

A „vendek” és Mikola Sándor

A muravidéki szlovénok identitásának sorsfordulója

A Magyar Királyság délnyugati részén, Zala és Vas vármegye délnyugati területén az 1910-es népszámlálás szerint közel hetvenötezer szlovén, korabeli magyar szóhasználatban „vend” élt. A szlovén etnikum lakta terület északi részét a köznyelv magyarul Tótságnak, majd a dualista korszaktól Vendvidéknek nevezte. Annak ellenére, hogy viszonylag zárt tömbben éltek együtt, sohasem élveztek közigazgatási önállóságot. Három járásra osztották fel a vidéket, a Szombathelyi Egyházmegye megalakulása után (1777) egyházi szempontból viszont egyesülhettek. A tudományos gondolkodás a korszakban, leginkább a latin és a német nyelvű források a magyarországi szlovénokat és őseiket vend/vind/vandál, *Windisch/Wendisch* névvel illették. A 18. századi nemzetépítésben ezen elnevezések alapján próbáltak a magyarországi szlovénok maguknak őstörténetet kreálni. A „vandalus”, vagyis a szlovénok germán, vandál származásával már Ráth Mátyás[1] a *Magyar Hírmondó*ban leszámolt, amellyel Bitnitz Lajos[2] szombathelyi professzor is egyetértett. Ezzel a véleménnyel szemben Jožef Košič[3] felsőszölnöki plébános írásaiban a „vandalus” származás mellett szállt síkra, amelyen Csaplovits János[4] a plébános írásának sajtó alá rendezője, szerkesztője finomított, de a hazai szlovénok nyelvi különállását az ausztriai testvéreiktől helybenhagyta.[5] Miután Košič megismerkedett a krajnai és stájerországi szlovén irodalommal és történelemmel, az 1840-es években már az etnikai egyezést vallotta,[6] ahogy később Franc Ivanocy[7] és mások is. Viszont érdemes aláhúzni, hogy anyanyelvükön mindig is szlovénként hivatkoztak önmagukra, és Szlovénvidékként *(Slovenska Krajina)* a területre, ahol éltek. Ez a szlovén identitás vagy felfogás politikai tekintetben nem egyezett az osztrák oldalon élő szlovénok nemzeti mozgalmával.[8] A Mura túloldalán élő szlovén

1 Rát Mátyás (Győr, 1749 – 1810): evangélikus lelkész, nyelvészeti író, az első magyar nyelvű hírlap (Magyar Hírmondó) szerzője.

2 Bitnitz Lajos (Ják, 1790 – Nagykanizsa, 1871): bölcsészdoktor, kanonok, címzetes és bosoni választott püspök, szombathelyi nagyprépost, az MTA tiszteleti tagja.

3 Jožef Košič/Kossics József (Bagonya, 1788 – Felsőszölnök, 1867): római katolikus pap, néprajzi író, a magyarországi szlovénok egyik első kutatója.

4 Csaplovics János (Felsőpribél, 1780 – Bécs, 1847): történeti, jogi és földrajzi író, a magyar néprajztudomány egyik előfutára.

5 Ezekhez az írásokhoz lásd: Lukács István: A vend kérdés: válogatás eszmék és téveszmék bőséges tárházából. Bp., 1996. (Kossics Alapítvány)

6 Košič, Jožef: Starine železnih in salajskih Slovenov. Maribor, 1914. (Zgodovinsko društvo).

7 Franc Ivanoci/Ivanóczy (született Kodila) Ferenc (Ivanócz, 1857 – Csendlak, 1913): magyarországi szlovén katolikus pap, plébános, esperes, tanfelügyelő, a magyarországi szlovénok nemzeti mozgalmának egyik legfontosabb szereplője, a Katolikus Néppárt támogatója volt.

8 A muravidéki szlovénok identitásához lásd: Fujs, Metka: A muravidéki szlovénok kételyei a válságos (forradalmi) időszakban. In: A Mura mente és a trianoni békeszerződés. Szerk. Göncz László. Lendva, 2000. 73–80. p. (Tiskarna Ljubljana).; Göncz László: A nemzeti tudat alakulásának jellemzői a Muravidéken. = Vasi Szemle (továbbiakban: VSZ) 2008. 4. sz. 469–479. p.; Göncz László: A Mura mente némely társadalmi jellemzői a századfordulón. = Vasi honismereti és helytörténeti közlemények, 1998. 1. sz. 18–24. p.; Fujs, Metka: Narodnopolitična razmerja med Slovenci in Madžari v Prekmurju v dobi dualizma. = Zgodovinski Časospis, 2001. 124. sz. 455–463. p.; Kosi, Jernej: The Imagined Slovene Nation and Local Categories of Identification: „Slovenes” in the Kingdom of Hungary and Postwar Prekmurje. = Austrian History Yearbook, 2018. 49. sz. 87–102. p.

értelmiség az 1860-as évektől a területet *Prekmurje*[9] (Murántúl) névvel illette, ami 1919 után hivatalossá vált. Ezzel szemben a magyar köznyelvben ekkor honosodott meg a Muravidék terminus. A reformkorban a vendustót, a vendszláv, a dualista korszakban pedig a vend kifejezés vált dominánssá. Viszont a magyar hatóságok tisztában voltak az osztrák tartományok és a magyarországi szlovénok etnikai azonosságával. A „nemzetiségi kérdés megjelenésétől" és a politikai önállóságtól való félelem miatt kihasználták az itt élő szlovénok sajátos *hungarus* identitását és a központi szlovén irodalmi nyelvtől való eltérését. Szándékosan vend népről és a magyarosodás fontosságáról beszéltek. Az első világháború végén a szlovén lakosság egy része tudatosan hangoztatta délszláv szimpátiáját, ezért a muraszombati elit már „vendül beszélő magyarokról" beszélt. A Károlyi-kormány ígéretet tett egy autonóm szlovén vármegye létrehozására, de a Jožef Klekl[10] vezette, az alsólendvai járás katolikus papjainak csoportja már tisztában volt a délszláv igényekkel, sőt rokonszenveztek vele, ennek ellenére ők is saját autonómiatervezetet hoztak létre.[11] Így a Tanácsköztársaság bukásakor a párizsi békekonferencia titkársága 1919 augusztusában engedélyezte a Szerb–Horvát–Szlovén Állam számára a terület elfoglalását. Tehát Matija Slavič[12] „szlovén érvelése" győzedelmeskedett. A vend elnevezés az ehhez kapcsolódó kelta származásról szóló elmélettel innentől kezdve folyamatosan pejoratívvá vált, főleg a Muravidék 1941-es visszacsatolása után. A vend kifejezés Mikola Sándor és Hartner Nándor köré csoportosuló értelmiség és az ismét megalakuló Vendvidéki Magyar Közművelődési Egyesület tevékenysége nyomán összeforrt a magyar hatóságok elnyomó intézkedéseivel. Ma Magyarországon Szentgotthárd mellett, a Rába mentén csupán pár ezer szlovén él.

A leírtak után adódik a kérdés, hogy miért kell, és miért fontos ma is a muravidéki szlovénokat érintő „vend kérdéssel" foglalkozni?[13] A kérdés etnikai szempontból ugyan irreleváns a tudományos vizsgálódás tekintetében,[14] Mikola Sándor szlovéniai kortársai már a húszas, harmincas években elítélték megnyilvánulásait,[15] Angyal Endre pedig a hetvenes évek magyarországi történetírás narratíváján keresztül mutatja be Mikola ferdítéseit. Azonban a „vend kérdés"

9 Raič, Božidar: Črtice o Prekmurcih in njihovem govoru. = Letopis Matice Slovenske, 1868. 1. sz. 53–76. p.

10 St. Jožef Klekl/id. Klekl József (Krajna, 1874 – Muraszombat, 1948): szlovén katolikus pap, Franc Ivanocy tanítványa, a muravidéki szlovén irodalmi nyelv fejlesztője, a *Novine* és a *Marijin List* szerkesztője. 1918-ban és 1919-ben fontos szerepet játszott a magyarországi szlovénok autonómiamozgalmában, majd a terület Szerb–Horvát–Szlovén Államhoz való elcsatolásában.

11 Az alsólendvai papság Slovenska Krajina tervezetéhez lásd: Göncz László: A Muravidék útja a Délszláv Királyságba. Szombathely, 2024. 263–281. (Magyar Nyugat Könyvkiadó Bt.)

12 Matija Slavič (Bučečovci, 1877 – Ljubljana, 1958): katolikus szlovén pap, teológus, a Ljubljanai Egyetem rektora. A magyarországi szlovénok iránti délszláv igény kialakításának egyik legfontosabb közreműködője.

13 A vend kérdéshez lásd: Szilágyi Imre: A magyarországi szlovénokról, avagy régebbi nevükön a vendus-tótokról. = Limes, 2003. 3. sz. 83–98. p.; Ábrahám Barna: Magyar-németek, tótok, szlovákok, magyar-oroszok, vendek. Népnév és identitás a 19. században. In: Magyar–szlovák terminológiai kérdések. Szerk. Ábrahám Barna. Piliscsaba–Esztergom, 70–84. p. (PPKE BTK Szlavisztika – Közép-Európa Intézet, Szent Adalbert Közép-Európa Kutatócsoport.)

14 A muravidéki szlovénok kelta, venét származását nem igazolta sem az etnográfia, sem a régészet, sem a történettudomány.

15 Novak, Vilko: Domovina. Meszecsne novinc za szlovenzki narod és MikoIa Sandor: A vendség múltja és jelene. Budapest (brez letnice), str. 46. = Časopis za zgoddovino in narodopisje, 1932. 1. szám. 56–57. p.

politika-, identitástörténeti okokból, rengeteg aspektusból revízióra szorul. A muravidéki szlovén regionális, többnyelvű és kultúrájú identitásnak a mai napig meghatározó szerepe van.[16] Úgy vélem, hogy 1918 és 1919 sorsfordító eseményei után Mikola Sándor szlovén származású matematikus-fizikus volt az egyik, akinek tevékenysége és gondolatai „versenybe szálltak" a narratívaépítésben. A tanulmányból kiderül az olvasó számára, hogy a Mikola-féle identitásban a magyarországi szlovénok kelta származásával való érvelés sokkal gyengébb lábakon állt a hungarofil értelmezésnél. A magyarpártiság pedig nemcsak az evangélikusok, hanem a katolikusok nagy részénél (elsősorban a muraszombati esperes, Janoš Slepec köré csoportosuló papok körében), és természetesen a szlovén származású hivatalnokok és értelmiség körében is tapasztalható volt 1919 nyaráig.[17] Mikola döntése a „vend elmélet" mellett már reménytelen helyzetben fogant, ezzel viszont többi állítását elhomályosította az utókor számára. Mikola nem akarta, hogy a vasi és zalai szlovénok a Szerb–Horvát–Szlovén (SZHSZ) Királyság fennhatósága alá tartozzanak. Erről írásainak érzelmi vetülete, a magyarsághoz való kötődése, a Mura túloldalán élő szlovénokról megfogalmazott véleménye árulkodik. Hazájához, Magyarországhoz való lojalitása pedig ugyancsak nem volt egyedülálló a szlovén származású lakosság körében.

Mikola Sándor politikai munkái

Kiindulási helyzetként 1919 augusztusát kell rögzítenünk, amikor is a Szerb–Horvát–Szlovén Állam katonái a magyarországi tanácsköztársaság bukásának időszakában elfogalták a szlovén etnikai terület[18] szinte egészét, illetve nem egy magyar többségű települést is. A magyarországi képviselők a döntés előkészítésénél nem vehettek részt. Ezt az eseményt a trianoni békeszerződés szentesítette 1920. június 4-én. Majd a Határmegállapító Bizottság javaslatát, miszerint Muravidék Magyarországgal határos 27, kétharmad részében magyar lakosságú települését engedjék át a Magyar Királyságnak, a Nagykövetek Tanácsa 1922. november 10-én elvetette. Ezt a Határmegállapító Bizottság 1924. július 8-ai zágrábi jegyzőkönyve elismerte.[19]

Mikola Sándort és Melich Jánost a „vend kérdés" szakértőiként, a terület Magyarországhoz való visszacsatolása érdekében kérték fel a párizsi magyar békedelegáció munkájának támogatására. A délszláv delegáción belül a Muravidékre vonatkozó terveket Matija Slavič és Fran Kovačič katolikus papok dolgozták ki. Erre viszontválaszként Mikoláék a magyar állami érdekeket és lojalitást képviselve jelentettek meg két francia nyelvű brossúrát.[20] Majd a hivatalos magyar küldöttség

16 Tivadar, Hotimir: Prekmurska jezikovno-kulturna identeta na prelomu prejšnjega stoletja in danes. In: Študije slovensko-madžarski odnosov. Zbirka: Hungarologica Laibacensia I. Szerk. Rudaš, Jutka – Tivadar Hotimir Ljubljana, 2023. 57–76. p. (Založba Univerze v Ljubljani)

17 Az 1918-tól 1919 nyaráig tartó időszak bonyolult etnikai, politikai és közigazgatási eseményeihez lásd: Göncz, 2024.

18 A dualizmus idején Vendvidék, a szocialista korszakban Szlovénvidékként hivatkoznak rá. A magyarországi szlovénok nyelvében *Slovenska krajina* (Szlovénvidék), az ausztriai oldalon élő szlovénok az 1860-as évektől viszont *Prekmurje* (Murántúl) kifejezést használták.

19 Göncz László: A muravidéki magyarság 1918–1941. https://mek.oszk.hu/02200/02239/html/index.htm (Megtekintve: 2025. április 30.)

20 Melich – Mikola: Quelques remarques sur la brochure intitulée/„la question du Prekmurje étudiée et présentée par M. Slavic". Budapest, 1919. (Hornyánszky); Mikola–Melich: *La question wende*. Párizs, 1920. (H. Le Soudier)

„Délvidéki jegyzékébe” is bekerült egy aláírt („A vend kérdés”), és egy anonim írásuk („A vendek emlékirata”).[21] Elmondható, hogy ezen munkák leginkább Slavičék gazdasági, földrajzi, egyházi és nyelvészeti érveire reagáltak. „A vendek emlékirata” munkában már a szlovénokkal szembeni „kulturális előrehaladottságról” és a hazai szlovénoknál nem létező nemzetiségi kérdésről, vagyis a Magyarország iránt érzett lojalitásról értekeztek. Mivel a békeszerződés szövegébe a magyar küldöttség nem tudott beleszólni, ezért Mikoláék politikai aktivitása a Határmegállapító Bizottság döntését befolyásolhatta volna 1922-ben.

Mikola a békeszerződés aláírása után 1920 és 1922 között *Domovina*[22] néven látott neki a muravidéki szlovén tájnyelven írt irredenta lap szerkesztéséhez. Véleményem szerint ez az a munka, ahol Mikola az „ausztriai szlovénok” és az SZHSZ Királyság iránt táplált érzéseit, politikai véleményét képes volt a határ túloldalára került népének közvetíteni. Ezen ok miatt e tanulmány egyik „főszereplője” a *Domovina*. Fontos aláhúzni, hogy az újság legnagyobb részben nem tudományos, hanem politikai lap, melynek kimondott célja a Muravidék Magyarországnak való mihamarabbi visszaszerzése volt. Gyakran repetitív, szinte már-már vallási szövegként hatnak a hasonló tematikájú cikkek, melyek a „Vendócia” különállását, a „vendek” saját identitását sulykolja, természetesen nem ok nélkül. Mikola ebben a havilapban találta ki először, Alekszej Sahmatov orosz nyelvészre hivatkozva, hogy a magyarországi szlovénok kelta származását fogja propagálni. Ezt a későbbi „A vendség múltja és jelene” című brossúrájában is hangoztatta.

21 A Magyar Békeszerződés. Budapest, 1920. 396–405. p. (M. Kir. Tud.-Egyetemi Nyomda)

22 Domovina. Mêszecsne novine za szlovenszki národ. Szerk. Mikola Sándor. Budapest, 1920–1922.

A szlovénok és a „magyar” hazafiság

Mikola evangélikus családba született. A vendvidéki evangélikus szlovénok és lelkészeik magyar államhoz való lojalitása vitán felült állt a kortársak számára. Elég csak az 1848-as eseményeket felidézni, amikor a magyarországi szlovénok Kossuthot támogatták, ami az alsó-stájerországi, radgonai szlovénok szemében nemtetszést váltott ki:

„Magyarországi szlovén szomszédaink békések, de nem mindegyikük; – akik evangélikus hitűek, azok Kossuthtal vannak. Nevetséges, hogy a lutheránusok ezt gondolják: Kossuth a hitükért harcol – Kossuth azért harcol, hogy megszabaduljanak a tizedtől és a robottól – mondják a nemesek – miért kellene a parasztoknak velünk egyenlő jogokat szerezniük – Kossuth visszza akarja adni a régi jogainkat – a magyar embernek mindig csak azt szabad gondolnia, amit a gazdája mond neki. – Kossuth legnagyobb segítői pedig a zsidók.”[23]

Az evangélikus egyik legfontosabb alakja, Rudolf Cipot[24] hodosi lelkész kiemelte, hogy a szlovén nemzet sose volt „pánszláv” irányú, és a magyar nemzetiséghez belsőleg húzott.[25] Emellett a szlovén gyülekezetekhez érkező magyar nyelvű lelkészeket saját maga tanította szlovénul. Adam Luthar[26] evangélikus lelkész saját

23 Iz Radgone 14. Rožnika 1848. = Slovenija, 1849. június 19. 194. p.

24 Rudolf Cipot/Czipott Rudolf (Őrihodos, 1825 – Battyánd, 1901): evangélikus szlovén lelkész, a magyar politikai nemzet lelkes támogatója.

25 Czipott Rudolf önéletrajza. (Kézirat, 1886). http://394.ablak.arnes.si/fileadmin/user_upload/CzipottRudolf_%C3%B6n%C3%A9letrajza_1886.pdf (Megtekintve: 2024. március 2.)

26 Adam Luthar/Luthár Ádám (Szentbibor, 1886 – Maribor, 1972): evangélikus szlovén lelkész. A muravidéki evangélikus szlovénság egyik vezetője, a későbbi Düševni List című vallásos hetilap szerkesztője.

működését a magyar nyelvű hitoktatás és a muraszombati polgári iskola terén az „ezeréves drága magyar haza védelme”[27] okán fejtette ki. Magyarország területi integritását és az evangélikus szlovénság el nem szakadási törekvéseit a „Muraszombat vidéki evangélikus gyülekezet” 1918 novemberében jegyzőkönyvbe is vette.[28] A dokumentum megszületésének oka Jožef Klekl és katolikus paptársai szlovén autonómiatervezetének megszületése és a délszláv agitáció felerősödése volt.

Fontos kiemelni, hogy a katolikus papok Magyarország iránt érzett hazaszeretete 1918–1919-ig nem volt különb sok tekintetben evangélikus testvéreiknél. Elég csak Jožef Košič Pesti Magyar Színház megnyitásának ünnepére írt versére gondolni,[29] vagy tankönyve előszavát elolvasni, ami a magyar–szlovén nyelvi és művelődési együttélés fontosságára buzdítja olvasóit.[30] Franc Ivanocy katolikus esperes több írásában ugyancsak vallott hazaszeretetéről: „Midőn saját nyelvét, mint őseinek hagyatékát megbecsülte, nem szalasztott el egy alkalmat sem, mely arra kínálkozott neki, hogy az uralkodó faj nyelvét, a magyart is elsajátítsa. Magyarország összes idegen nyelvű lakója közül a szlovén az, aki úgy sajátítja el a magyar nyelvet, hogy a született magyar sem beszéli azt jobban.”[31] „(...) a papság mindig beszél magyarul, és a népnek feladata, hogy megtanulja (...) a jó hazafinak össze kell kötnie a haza iránti szeretet az anyanyelv iránti szeretettel.”[32] Ivanocy tanítványa, Jožef Klekl *Naš materni jezik*[33] versének hetedik versszaka[34] arról emlékezik meg, hogy a szlovénokat a magyarországi hazafiság lelkesítette a harcra, hazájuk felszabadítására. Ezért a haza és az anyanyelv iránti szeretetet egyaránt fontosnak vélte.

A példák között meg kell említeni azokat is, akik a világi szférában tevékenykedtek. „Magyar”[35] hazafi volt Imre Agustič[36] is, aki lapjában, a *Prijátel*ben szinte minden számban ezt reprezentálta. A *gajica,* vagyis a horvát és szlovén írásmódra való átállást így magyarázta: „Azért, mert a helyesírás megújul, attól még a Prijátel továbbra is hű a szlovén nyelvhez, a magyar hazához és a szabadsághoz.” [37]

Természetesen a fenti példák – a teljesség igénye nélkül – jól érzékeltetik azt a miliőt, amely 1919 előtt meghatározta a magyarországi szlovén értelmiség identitását. Ennek értelmében Mikola sem gondolkodott másképp. Sőt, miután diákévei alatt is szinte csak magyar környezetben tanult, majd 1897-től a Budapesti Fasori Evangélikus Gimnáziumban kapott állást, Mikola „magyar” identitása biztosan erősebbé vált, mint a szlovén.

27 Luthár Ádám: A muraszombati polgári iskola második éve. = Muraszombat és Vidéke (továbbiakban: MéV), 1915. július 11. 1–2. p.

28 Tengely Adrienn: Az egyházak és a nemzetiségi kérdés 1918-ban. = Egyháztörténeti Szemle, 2007. 1. sz. 36. p.

29 Fried István: Jozef Kosic ismeretlen verse 1837-ből. = VSZ, 1979. 2. sz. 293–299. p.

30 Kossics Jó’sef: Krátki Návuk Vogrszkoga Jezika za Zacsetníke, vödáni od Goszpona Szalay Imrea. Graz, 1833. (Leykam András Nyomdája)

31 Lukács, 1996. 42. p.

32 Ivanocy, Franc: Podatki k zgodovini tišinske župnije: kronika. Tišina, 2007. 99–100. p. (Župnijski urad)

33 Naš materni jezik. = Kalendar Najszvetejsega Szrca Jezusovoga. Na navadno leto 1913. Szombathely, 1913. 67. p.

34 Kaj je po Vogrskom zmage/Venec splelo dične slave, . . ./Ti si poleg./Telko stolet/Navdüšavao si slovence/Vnigdar verne domorodce/Na boritev, .../Osloboditev/Lepe naše domovine./Naj ti slava žnjov ne mine,/Matern' jezik!

35 A „magyar” *(hungarus)* melléknév idézőjeles használata nem az iróniára utal, hanem – Demmel József után – az egyének etnikai származása helyett politikai orientációjukat jelöli.

36 Imre Agustič/Augusztich Imre (Murapetróc, 1837 – Budapest, 1879): szlovén származású budapesti értelmiségi, gyorsíró és hírlapíró. Az első magyarországi szlovén politikai lap szerkesztője.

37 Z-vecs meszti. = Prijátel, 1876. december 1. 7–8. p.

A tipikus hősi nemzet: a magyar

Mikola magyarsághoz fűződő viszonyát lapjában, majd brossúrájában is szemléletesen érzékelteti olvasóival. Szerinte a magyarság és a szlovénok a kezdettől fogva békében éltek egymással,[38] amelyről 14. századi templomok és falfreskók tanúskodnak, amelyek a magyar világ eseményeit ábrázolták (például Szent Istvánt, Imrét és Lászlót). Több, a korszakban is használt magyar eredetű családnévre hivatkozik,[39] ami szerinte az itt élő magyarság szlovén asszimilációját igazolja. Arra is volt magyarázata, hogy a magyarországi szlovénok miért beszéltek szebben magyarul, mint a többi hazai nemzetiség: oka a vérségi kapcsolat. Mikola nem tagadta a szlovénok magyarosodását. Úgy vélte, hogy felmenőik régebbi időkben ennél is jobban tudtak magyarul, mint most. Erre abból következtetett, hogy hozzájutott levelekhez, amelyeket olyan mai családok felmenői írtak,[40] akik már nem képesek ilyen szinten magyarul helyesen fogalmazni. Ez azonban nem jelenti általánosan azt, hogy minden szlovén tökéletesen bírta volna a magyar nyelvet a 16–18. században. Lehetséges, hogy e családok már lesüllyedtek a társadalmi ranglétrán, és nem volt szükségük a magyar nyelv ismeretére. Mikola szlovén–magyar embertani hasonlóságokról írt: „Népünk arca, feje és testformája is magyar egyezést mutat. Volt egy híres professzor, aki nemzetünket és nyelvünket tanulmányozta. A szomszédunk elvitte Hodosba. A professzor hosszan néz rá, és megkérdezi tőlem: »Mondd, hogy ez az ember Somogyi vagy Kiskunsági-e?« »Nem, én kijavítottam, hogy ez az ember itt született és szomszédunk, itt születtek a szülei is, és az ő a neve valódi szlovén név.«"

A szlovén–magyar népi, vallási és nyelvi érintkezés a reformáció idején példaértékűnek tekinthető, erre Mikola is hivatkozik. Pontosabban Payr Sándor után az 1627-es „dunántúli *vend* vizitációra",[41] melyben szerepel a Szlovénvidék akkori protestáns prédikátorjainak listája: „Perlaki Márton, Bereczky Péter, Zalay Márton, Miklósi Simon, Domjáni Mihály, Zsilavec András, Sóstarics Mihály, Szkarics Gáspár, Perniárd Péter. Ezek a nevek vagy tiszta szlovénok, vagy tiszta magyarok, nincsen közöttük külföldi. Ez azt mutatja, hogy a magyar részről származó apáink, és a szlovén közösségben született prédikátorok egy új vallásra hajlottak. Ebben a sok iratban sehol egy szó sincs arról, hogy lenne köztük különbség, hogy a szlovénok elszakadnának a magyaroktól." A magyar részről érkező prédikátorok, például Svetij Jurijra[42] érkező Bereczky Péter lelkész először magyarul prédikált, később pedig valószínűleg elsajátította a szlovén nyelvet, fokozatosan át kellett állnia a hívők nyelvére. Mikola szerint az emberek biztosan megértették a magyar prédikációt is, „hiszen nem tértek vissza a katolikus hitre, de tudjuk, hogy a reformáció profitált a legtöbbet, mert Isten szolgálatát olyan nyelven tartották, amelyet az emberek megértenek".[43] Fenntartással kell közölni azt, hogy „a vendség túlnyomó nagy többsége a 16-ik és 17-ik században tudott magyarul", és azt, hogy a szlovén protestáns közösség vezetői mind

38 Prigod nasega szlovénszkoga naroda. = Domovina, 1920. november 15. 2–3. p.

39 „Ábrahám, Bánfi, Dobos, Furkó, Gomba, Hári, Hazugh, Jámbor, Kardos, Kutas, Laposi, Sándor, Sárkány, Tolvaj, Vezér, Vitéz stb."

40 Lucug, Josár és Küplen családok.

41 Payr Sándor: Egyháztörténeti emlékek. Forrásgyűjtemény a Dunántuli Ág. Hitv. Evang. Egyházkerület történetéhez. I. kötet. Sopron 1910. 102–128. p. (Dunántúli Ág. Hitv. Evang. Egyházkerület)

42 Magyar neve Vízlendva.

43 Kakso kultúro méli nasi ocsáci? = Domovina, 1922. július–auguszus, 7–8. p.

magyarok voltak és magyarul adták elő gondolataikat a zsinatokon, sőt a híveknek is folyton magyarul prédikálták.[44] Utóbbi cáfolatára jó példa a reformáció idején, 1616-ban felszentelt muraszombati lelkész, Brehóczi Ambrus, aki Payr szerint is szlovén anyanyelvű lehetett,[45] biztosan nem magyarul beszélt a hívekhez. Ezen kívül a 19. század végén, még Rudolf Cipot evangélikus lelkész idejében is szükség volt az ideérkező magyar anyanyelvű papok szlovén nyelvi kiképzésére.[46] Hasonlóan zajlott ez a katolikusoknál is. Mikola megemlíti, hogy a katolikus megújulás korában, mikor elvették a protestánsok templomait, akkor a szlovén hívők évente két-három alkalommal a magyar nyelvű Nemescsóra és Celldömölkre mentek istentiszteletre, ezért „biztosan beszélnie kellett mindenkinek magyarul".[47] Azonban ez valószínűleg nem lehet helyes következtetés: később a magyar gyülekezetnek a nagyszámú szlovén hívő miatt szlovénul tudó lelkészt is szüksége volt alkalmaznia.[48] Mikola helyesen említi meg a Števan Küzmič[49] – Torkos József,[50] Miklos Küzmič[51] – Szily János,[52] továbbá más magyar–szlovén együttműködést,[53] melyeknek ténylegesen volt relevanciája. A fenti féligazságok is megerősítik azt a tényt, hogy a reformáció és a katolikus megújulás korában a magyar–szlovén művelődési és vallási kapcsolatok példaértékűnek tekinthetőek.

A péterhegyi szlovén világképének középpontjában is a magyarok hősies, lovagikatonai nemzeti mivolta állt. Szent Istvánt példaképnek állítja, aki más népeket, németeket és szlávokat „gyűjtött" Magyarországra, törvényben is lefektette azt a tételt, hogy minél több nemzet van egy országban, az annál erősebb lesz. Mikola úgy vélte, hogy Magyarországon más nyelve és származása miatt senkit sem akadályoztak az előrelépésben, ezért is lehetett, hogy a legnagyobb magyarországi történelmi figurák szinte kivétel nélkül nem magyar anyanyelvűek voltak: Hunyadi János, a két Zrínyi Miklós – akiket Mikola szlovénnak vagy horvátnak tekintett –, Petőfi Sándor, Kossuth Lajos vagy akár Herczeg Ferenc. Mikola használja azt a gyakori toposzt, miszerint a magyar nemzet a nyugati keresztény civilizáció védőbástyája volt, akár a tatár, akár az oszmán-török támadások idején. Szerinte a magyarokat a nagy háborúban szándékosan olyan helyen vetették be, ahol csak a pusztulás várhatott rájuk, a harc lehetetlen volt, így válhatott hősi nemzetté.[54]

44 Mikola Sándor: A vendség múltja és jelene. Budapest. [é. n.] 11–12. p. (A szerző kiadása)

45 Payr Sándor: A Dunántúli Evangélikus Egyházkerület története. I. kötet. Sopron, 1924. 258. p. (Székely és Társa Könyvnyomda)

46 Mohácsy Lajos: A mi vend testvéreinkről. = Evangélikus Egyház és Iskola. 1904. december 15. 602. p.

47 Mikola Sándor, [é. n.] 12. p.

48 Fliszár János-féle hivatkozott szövegben pontosan ez szerepel: „Nemescsó, Celldömölk és Surd közelében fekvő artikuláris helyek közelében, ahová népünk Isteni szolgálatot járt hallgatni, és ahová a vagyonosabbak tanulni küldték gyermekeiket, mindenütt rendelkezésre állt szlovén lelkész és tanító." (Forrás: Fliszár János: Prêkmurja znameniti evang. mô'zje. = Düsevni Liszt, 1925. február 20. 36. p.)

49 Števan Küzmič/Küzmics István (Sűrűháza, 1723 – Surd, 1779): evangélikus szlovén származású lelkész, a magyarországi szlovén irodalmi nyelv megteremtője, az Újszövetség fordítója.

50 Torkos József (Győr, 1710 – Sopron, 1791): evangélikus lelkész, történész, tanár és rektor.

51 Miklos Küzmič/Küzmics Miklós (Alsócsalogány, 1737 – Felsőszentbenedek, 1804): katolikus szlovén esperes, tanfelügyelő, több vallásos könyv és tankönyv szerzője, a „vend" irodalmi nyelv megújítója.

52 Szily János (Felsőszopor, 1735 – Szombathely, 1799): az újonnan létrehozott Szombathelyi Egyházmegye első püspöke, ő építtette a székesegyházat, a püspöki palotát, a papnevelő intézetet. Nyomdát alapított, nagy értékű könyvtárt gyűjtött, neves művészeket foglalkoztatott. Intenzíven támogatta Miklos Küzmič szlovén anyanyelvi tevékenységét, és gondoskodott a szegény fiatalok tanulmányairól.

53 Mikola, [é. n.] 15. p. 28. jegyzet.

54 Vógri. = Domovina, 1921. április 15. 1. p.

Az ismeretlen „betolakodók": a krajnai szlovénok

A szlovén nemzeti mozgalom vezetőit Mikola általában „krajnaiakként" említi. Ennek oka az, hogy Krajna tartományban többségben éltek a szlovénok, illetve az irodalmi nyelvet is az itt beszélt szlovén nyelvjárásra alapozták. A krajnai tökéletes ellenségkép volt, mivel maga a szó is nagyjából ismeretlen lehetett a magyarországi szlovénok számára. Ha Mikola pedig szimplán szlovénként hivatkozott volna rájuk, akkor pont az ellenkezőjét érte volna el vele, mivel népe anyanyelvén magát mindig is szlovénnak hívta.[55] Mikola azonban többször a „szlovenác" kifejezést használja,[56] amelyet a magyarországi sajtóban a vendekre/szlovénokra egyaránt értették.[57]

Mikola népe számára a Muravidékre érkező új „urakat" több cikk, negatív esemény, történelmi beszámoló és olvasói levél alapján próbálta delegitimálni. A krajnaiak szemére hányta azt, hogy ami után a Karintiában és a Tengermelléken élő szlovénokat elvesztették, a karintiaik pedig „saját akaratukból szakadtak Ausztriába", ennek ellenére pedig a „teljesen más nyelvet beszélő" magyarországi szlovénokra „feküdtek rá".[58]

A nem muravidéki szlovénok érkezésével és a háború végével a gazdasági nehézségek hatványozódtak a Muravidéken. Sok üzlet bezárt, élelmiszerhiány alakult ki. Mikola úgy vélte, minden baj okozói a krajnaiak, akik magukkal hozták a gazdasági nehézségeket és a muravidéki szlovénok számára ismeretlen „zaprt", vagyis a „bezárva" szót is: „Most jött el az idő, amikor megtanulhatsz szlovénul. Most ne maradj le, most emelkedhetsz a magaskultúrába, most megtanulhatod, mit jelent ez a nemes szó, hogy »zaprt«"[59] – gúnyolódott Mikola a cikkében.

Úgy vélte, hogy a krajnaiak aknamunkája már a háború előtt elkezdődött, és ez a saját figyelmetlenségük, a gazdasági fejlődésre való fókuszálásuk miatt történhetett meg. Mikola szerint „megfigyelőket és agitátorokat küldtek" a Szlovénvidékre, könyveiket és naptáraikat ingyen osztogatták, melyet a nép nem értett meg, ezért nem értékesítették pénzért. A szlovénvidéki papoknak könyveket, leveleket küldtek, „amelyekben elmondták, hogyan kell a jámborságot segíteni és fenntartani". Azonban Mikola számára politikai aknamunkát végeztek ezekben a levelekben, a közeledést a muravidéki szlovénok nyelvükhöz való ragaszkodása gátolta. Így került Mikola figyelmébe Jožef Klekl, aki a nyelvi probléma megoldását vállalta, átvette a krajnai nyelvi formát (gaj helyesírást), „elrontotta ezeréves nyelvüket", krajnai kifejezéseket vett át, melynek célja a „két nyelv" egymáshoz való közelítése volt.[60] Alátámasztható, hogy az osztrák oldalon élő szlovén értelmiséggel a 19. század derekától megindult a kapcsolatfelvétel: Božidar Raič,[61] Fran Kovačič,[62] Anton Trstenjak[63] intenzíven érdeklődött a Szlovénvidék iránt, a hazai szlovén papokkal baráti viszonyt építettek ki. Franc

55 A sok száz ide illő forrás helyett elég csak Franc Ivanocyt idézni: Ivanóczy Ferenc: Vázlatok a Régmúlt korból. In: Lukács, 1996, 40. p.

56 „A könyv krajnai szlovenác nyelven van írva..." Forrás: Prekmurje. = Domovina, 1921. szept. 22. 1. p.

57 „A szlávok száma 1906. végén (...) 1 475 000 vend (szlovenác)." Forrás: A szlávokról. = Pesti Hírlap, 1908. márc. 5. 20. p.

58 Nasa domovina. = Domovina, 1920. nov. 15. 1–2. p.

59 „Zaprt". Uo. 4. p.

60 Krainszka mestríja i jálnoszt. = Domovina, 1920. dec. 15. 1–2. p.

61 Škafar, Ivan: Dve ohranjeni pismi Božidarja Raiča Jožefu Borovnjaku. = Kronika, 1970. 1. sz. 39–43. p.

62 Škafar, Ivan: Kovačičevi spomini iz na prekmursko iz leta 1893. = Časopis za zgodovino in narodopisje, 1970. 2. sz. 321–352. p.

63 Škafar, Ivan: Jožef Bagáry, Anton Trstenjak in martjanksa pogodba iz leta 1643. = Kronika, 1972. 1. sz. 39–49. p.

Šbüll katolikus plébános óta pedig a klagenfurti szlovén kiadótársaság, a Družba Svetoga Mohorja könyveit terjesztették Magyarországon,[64] ami folyamatos nemtetszést váltott ki a magyar állam iránt lojális egyénekből.[65] A naptárak, könyvek nyelve azonban valóban megértési nehézségeket okozott, amelyekről a helyi plébánosok nyilatkoztak,[66] de ez nem jelenti azt, hogy valamilyen szinten ne értették volna a szlovén irodalmi nyelvet. Az anyanyelvhez való ragaszkodás a terület elszakítása után is érezhető volt, a muravidéki irodalmi nyelv folyamatos átalakítását a lakosság nagy része szintén nem támogatta.[67]

Mikolát haraggal töltötte el az is, hogy a ljubljanai újságok örömhírként számoltak be a magyar fegyverletételről, annak ellenére, hogy a magyar hadsereg hősiesen harcolt az olaszok ellen Doberdónál. Ezek közül sok ezren Krajna tartomány területén voltak eltemetve, a szlovén újságírók mégis a magyarok térdre kényszerítéséről cikkeztek.[68] A *Domovina* hasábjai szerint a szlovén politikai elit azonban már a háború előtt is Magyarország ellensége volt, a közös hadseregben pedig „krajnai tisztek voltak a magyar állam legnagyobb ellenfelei". Mikola szerint alaptalan volt a rossz viszony, mivel a történelem során nem találunk egyetlen konfliktust sem a két nemzet között. A jó viszonyra példa Hunyadi Mátyás uralkodása a szlovén területek fölött, és a Mátyásról írt szlovén versek és elbeszélések. Mikola egyenesen úgy gondolta, hogy Szlovéniának gazdasági és geopolitikai szempontból szüksége van Magyarországra, mivel Magyarország sok szempontból közelebb áll hozzá, mint az ortodox keresztény szerb vezetésű Jugoszlávia nagy része: ilyen szempont például a vasút, ami a két ország között már kiépült, Magyarország pedig pontosan azokat a termékeket állítja elő, amelyekre Szlovéniának szüksége van. Ehelyett a krajnai politikusok rossz döntései nyomán a szlovénok három részre szakadtak (olasz, osztrák és jugoszláv fennhatóság alá), a tengertől és Magyarországtól is „elzárt országgá" váltak.[69] A szlovénoknak Mikola szerint továbbra is ki kellett volna tartaniuk az illír- és a délszlávellenes elköteleződés mellett, ahogy France Prešeren, a „krajnai szlovénok legnagyobb költője" is tette, aki ellenált azon politikusoknak, akik a szerb-horvát nyelv átvételét erőltették.[70] Mikola egyébként nem beszélte az irodalmi, „krajnai" szlovén nyelvet, gyakran szótárral fordította a szlovén nyelvű újságok cikkeit, ezzel is bizonyítva a magyarországiak és a krajnaiak nyelve közti különbséget. Természetesen a nyelvi nehézségek léteztek, mivel az ide érkező újonnan kinevezett polgármestereknek és tanítóknak nyelvi kurzust tartottak a muravidéki nyelvjárásból, az iskolások pedig nem értették az irodalmi nyelven előadott tárgyakat.[71] A muraszombati piacon, a boltokban, a kocsmákban kiakasztott táblácskák pedig a következőre hívták fel a lakosság figyelmét: „Szlovénul válaszolj!"[72] A krajnaiak iránt érzett ellen-

64 Sbüll Ferencz: A vendszlávok jelenlegi hitélete s népszerű vallási irodalma. = Religio, 1855. 2. félév, 26. sz. 202–205. p.

65 „Druzba sv. Mohorja.". = MéV, 1893. szeptember 3. 2. p.

66 Zrínyi Károly plébános a következőket írta a szombathelyi püspöknek: „(...) ami vend népünk helyesen meg nem érti, meg sem értheti, hisz magamnak is sok fejtörésembe, kombinálásomba, sejdítésembe került, míg annyira-amennyire azokból az értelmet (...)" Forrás: Pál Ferenc: Iratok a „vend akció" történetéhez. = VSZ, 2013. 5–6. sz. 678. p.

67 Jesenšek, Marko: Prekmuriana. Budapest, 2010. 118. p. (Balassi Könyvkiadó)

68 Vógri po kolenaj. = Domovina, 1920. dec. 15. 8. p.

69 Vogrszki ország i Szlovénia. = Domovina, 1921. márc. 15. 7. p.

70 Nemogócse. = Domovina, 1921. ápr. 15. 4. p.

71 Murskoj Straži. = Domovina, 1921. aug. 31. 2–3. p.

72 „Szlovenszki odgovorite." = Domovina, 1921. aug. 31. 6. p.

szenvet a magyar könyvek elégetésének állítólagos, Mikola által közölt esete is tovább rontotta: „Az iskolás gyermekektől összeszedték a magyar könyveket, egy halomba összehordták őket, meggyújtották és elégették: »Úgy látszik, nemcsak a magyar fegyverektől, de a magyar könyvektől is félnek. Egy bizonyos, az, hogy ha fordul a világ sora és majd, ha mi magyarok el fogjuk foglalni a *szlovenácok* lakta földet, mi nem fogjuk elégetni a *szlovenác* könyveket. Nemcsak azért nem, mert a kultúráról sokkal magasabb és nemesebb fogalmaink vannak, hanem főleg azért nem, mert nem igen találunk *szlovenác* könyveket.«"[73] Mikola tehát már nem csupán a Muravidék, hanem esetleg a többi (stájerországi, krajnai) szlovén terület magyar fegyverekkel való elfoglalásáról is fantáziált. A szlovén nyelvű kultúrát azonban láthatóan nem sokra becsülte, valószínűleg azért sem, mivel nem ismerte. A krajnai szlovénellenes és revíziós hangvétel miatt a *Domovina* birtoklásáért pénzbüntetés és elkobzás járt, amelyre egy felsőlendvai és muraszombati példát is olvashatunk.[74] Egyfajta ellenállásnak tekinthető az is, hogy több plébános magyar nyelven is prédikált a miséken, ami az egyházi hatóságok nemtetszését váltotta ki: „Több oldalról panasz érkezett hozzám, hogy egyes papok a nép előtt, érthetetlen magyar nyelven mondják fel Isten szolgálatát."[75]

Mikola azon elméletét, hogy a magyarországi szlovénok, vagyis a „vendek" csupán a későbbi évszázadokban szlávosodtak el, csak 1922 márciusától propagálta,[76] sőt legközelebb nyelvi és etnikai rokonaikként a muraközi horvátokat tette meg.[77] Azonban a krajnai és a magyarországi szlovénok kulturális és nyelvi azonosságával, hasonlóságával nem értett egyet: ezért az 1919-es események utáni nyelvpolitikai kezdeményezések ellen sokkal hangsúlyosabban kellett volna fellépnie.

A muravidéki szlovén nyelv kiszorítása a hitoktatásból

A Muravidék elszakítása után a helyi oktatási rendszer megváltoztatására is sor került. Talán ez volt az első pont Jožef Klekl és Mikola Sándor között, ahol egyetértés születhetett volna: az anyanyelvű hitoktatás terén. A szlovén etnikai régióban az anyanyelvű hittanoktatás megvédése 1918 előtt is politikai csatározások területe volt, ahol a magyar nyelv nem tudott érvényesülni.[78] 1921 májusában a Ljubljanai Felsőoktatási Tanács betiltotta a muravidéki szlovén dialektusban írt hittankönyveket, helyettük az irodalmi szlovén nyelven írt katekizmusok használatát írták elő. Matija Slavič szerint nem betiltásról volt szó, hanem „a muravidéki papok most arra gondoltak, hogy a szlovén [vagyis gaj, nem magyaros helyesírással – *K. K.*] helyesírásban újra kiadják a muravidéki katekizmust (...) Mivel a nyomtatás drága, nem tudta a papság maga finanszírozni, máshonnan pedig nem kaptak támogatást a kinyomtatáshoz, az ügy elhúzódott."[79] Slavič szerint természetesen e véletlenszerű eseménynek pozitív hatása volt a muravidéki szlovénokra:

73 Magyar könyvek elégetése. = Domovina, 1921. aug. 31. 7. p.

74 L. M.: Gda je Bóg Krájnca sztvóro... = Domovina, 1921. okt. 30. 3–4. p.

75 Mörszki katholicsánec: Vu vogrszkom jeziki drzsána szlűzsba bozsa. = Domovina, 1922. máj.–jún. 10. p.

76 Kaksega plemena lüdjé szo bili nasi indasnyi ocsáci. = Domovina, 1922. márc.–ápr. 5–6. p.

77 Nas sztári szlovenszki jezik. = Domovina, 1920. nov. 15. 4–5. p.

78 Kovács Kristóf: A magyar nyelv szerepe a magyarországi szlovén etnikai régió egyházi életében. = Magyar Sion, 2024. 2. sz. 261–281. p.

79 Slavič, Matija: Prekmurje. Ljubljana. 1921. 126. p. (Slovenska krščansko-socialna zveza)

„A természetes fejlődés után, amelyet az addig ismeretlen irodalmi szlovén tudása és olvasása felgyorsít, hamarosan minden izgalom és elégedetlenség nélkül érkeznének az irodalmi szlovénhoz, még a katekizmussal is, amelynek felbecsülhetetlen érdemei vannak a szlovén tudat megőrzésében a Muravidéken."[80]

Mikola a nyelvjárásban előadott hitoktatás mellett szállt síkra a *Domoviná*ban. Politikai döntésnek bélyegezte a Ljubljanában született határozatot és az anyanyelvi hittant szerinte már a magyarországi hatóságok is támogatották,[81] ezt a kérdést a későbbiekben még vizsgáljuk. Mikolát vallási hovatartozása miatt az evangélikus hittankönyvek lecserélése még jobban dühítette. Az új lutheránus tankönyvet Ljubljanában nyomtatták ki, amely a *Dr. Luther Márton Kis Katekizmusa, avagy a szent keresztyén hit fő tanítása. Evangélikus népiskolába járó fiatalok számára: muravidéki nyelvjárásból irodalmi szlovén nyelvre lefordítva*[82] címet viselte. Megjelenésének célja a nyelvjárásban írt eredeti könyvecske nyelvének lecserélése volt. A 19. századi kiadvány szerzője Janoš Kardoš volt, az evangélikusok egyik legjelentősebb lelki vezetője.[83] Mikola azzal is érvelt a „vend" hittankönyv kapcsán, hogy szerinte nem a krajnai szlovénok közvetítésével jutottak a protestáns tanok magyarországi szlovénokhoz, mivel ők a 20. századra már mind katolikusok lettek. Ez a valóságban csupán a katolikus megújulás után változott meg. A reformáció korában, a 16. században a krajnai szlovénok döntő többsége protestáns volt, magyarországi testvéreik viszont a „magyar" nemesi családok hatására tértek lutheránus hitre.[84] A protestáns felfogás szerint a Bibliának anyanyelven hozzáférhetőnek kell lennie a nép számára. A magyarországiak saját fordítás híján a Dalmatin-féle fordítást és más irodalmi szlovén nyelvű könyvet használták[85] az Újszövetség 1771-es muravidéki szlovén nyelvű fordításáig.[86] A katolikusok Mikloš Küzmič könyvei előtt rákényszerültek arra, hogy a legtöbb hozzáférhető latin vagy horvát nyelvű könyvet a plébános saját szlovén nyelvükre kis cédulákra lefordítsa.[87] Ezek alapján Mikola azon állítása megcáfolható, hogy nem volt művelődési-vallási kapcsolat a Mura két oldalán élő szlovén protestánsok között. Sőt több prédikátor az ellenreformációtól menekülve a hazai szlovénok között talált menedéket.[88]

Ennél túlzóbb és történelmileg nem bizonyítható kijelentést is tett, miszerint „a magyarok hozták a kereszténységet és így a reformációt is a hazai szlovénok közé".[89] A valóságban viszont a magyarok megjelenése előtt itt élő szlávok nagy része már keresztény volt.[90] Mikola úgy vélte, hogy a legjelentősebb hazai szlovén protestáns szerzők és a nép semmilyen vérségi kap-

80 Uo. 127. p.
81 Nas vogrszkiszlovenszki katolicsánszki katekizmus. = Domovina, 1921. jún. 15. 6. p.
82 Doktorja Martina Luthra Mali Katekizem ali glavni nauk svete krščanske vere. Za mladino v evangeljskih šolah: za mladino v evangeljskih šolah : iz prekmurščine preveden na pismeno slovenščino . Ljubljana. 1922.
83 Kardos János: D. Luther Martina Máli katekismus ali glavni návuk szvéte vere krsztsanszke : naime za deczo szpráviscs evangelicsanszki. Pest. 1837. (Trattner-Károlyi Nyomda)
84 Košič, 1914. 22. p.
85 Uo. 41. p.
86 Küzmics, Stevan: Nouvi Zakon ali Testamentom Goszpodna Nasega Jezusa Krisztusa Zdaj Oprvics zGrcskoga na Sztári Szlovenszki Jezik Obrnyeni. Halle, 1771.
87 Kossics József – Csaplovits János: A' Magyar országi Vendus Tótokról. = Tudományos Gyüjtemény, 1828. 5. sz. 26. p.
88 Košič, 1914. 31. p.
89 Luteránszki Katekizmus. = Domovina, 1921. máj.–jún. 14–15. p.
90 Hozjan, Andrej: A muravidéki egyház története 1918-tól napjainkig. = Magyar Sion, 2024. 1. sz. 35. p.

csolatban nem állt a krajnai szlovénokkal, így a Ljubljanában megjelenő katekizmushoz sem.[91] Az új káté használata ellen a muravidéki evangélikus püspökség tiltakozott,[92] és az evangélikus közösség „magyar" érzelműsége a második világháború végéig kitartott.

Jožef Klekl alapvetően üdvözölte az impériumváltást a Muravidéken. A belgrádi országgyűlésben képviselte a régiót, ahol harsányan fellépett a muravidéki szlovénok nyelvén írt katekizmusok használata mellett. Ennek okáért vissza kell tekintenünk a dualista korszakra, ahol az 1880-as évektől a hittanítás maradt az egyetlen, ahol a helyi lakosság anyanyelven tanulhatott, szlovén nyelvű tankönyvekből. Jožef Borovnjak 1883-ban kiadta Mikloš Küzmič kis katekizmusát, gaj helyesírásban,[93] amit a helyi „magyar" elit nem nézett jó szemmel.[94] Erre válaszul Luttár Miklós, szlovén származású tanító kétnyelvű, szlovén–magyar kátét szerkesztett, ez azonban a várakozásokat alulmúlta.[95] Hidasy szombathelyi püspök ezért kérhette fel Peter Kolar szlovén plébánost egy nyelvi és hitoktatási szempontból is kitűnő káté megírására,[96] amelynek használatát 1899-ben minden növendék számára kötelezően előírtak.[97]

91 Luteránszki Katekizmus. = Domovina, 1921. máj.–jún. 14–15. p.

92 Sinyorije szpraviscse. = Düsevni liszt, 1923. aug. 20. 6. p.

93 Krátka šumma velikoga katekizmuša spitávanyem, i odgovárjanyem za katoličánske šóle. Budapest, 1883. (Szent István Társulat)

94 Jerič, Ivan: *Zgodovina madžarizacije v Prekmurju*. Murska Sobota, 2001. 19. p. (Stopinje)

95 Uo.

96 Mála biblia z-kejpami ali zgodba zvelicsanya za málo decsiczo: za I–II razréd normálszke sôle piszana po. Gerely Józsefi; z-27 z-leszá pritisznyenimi kejpmi od G. Morelli. Budapest, 1897. (Szent István Társulat)

97 Pál Ferenc: A Szombathelyi Egyházmegye a dualista államban 1867–1914. Szombathely, 2018. 104–105. p. (Szülőföld Könyvkiadó)

A következő szombathelyi püspök, István Vilmos pedig gyakorlati okokból megerősítette a szlovén iskolakezdők anyanyelvi hitoktatását:

„Panaszt hallottam amiatt, mintha a vend ajkú vidékeken felállított állami iskolákban a hittan is a többi tárgyakkal egyetemben magyar nyelven taníttatván, nem éretnék el benne kellő eredmény. Ezen a bajon úgy kell segítenünk, hogy az illető plébános és káplán urak lehetőség szerint mennél gyakrabban megjelenjenek az ily állami iskolákban és az első és második osztályban a vend nyelvű, a harmadik, negyedik osztályban már magyar nyelvű magyarázatokkal pótolják az állami tanítók magyarázatát."[98]

Ezzel párhuzamosan, Franc Ivanocy, mint a helyi katolikus szlovén papság vezetője, kijelölte az anyanyelvű hitoktatás útját: „Hat évig tanítottam vallást a csendlaki iskolában, magyar könyvekből. De sajnos megtapasztaltam, hogy eltévedtem, és egy egész nemzedék tudását áldoztam fel ennek a kísértésnek."[99] A helyi elit felől érkező támadások ellenére reneszánszát élték a katolikusok hazai szlovén nyelven írt katekizmusai, melyeket a Szent István Társulat nyomtatott ki.[100] A katolikus papság más tantárgyak anyanyelven való tanítása mellett nem fejtett ki politikai akaratot, új anyanyelvű olvasókönyvek kiadására nem került sor. Ivanocy halála után Klekl vette át a helyi plébánosok vezetését. Miután miniszteri rendelet is megerősítette az anyanyelvű hit-

98 Uo. 99. p.

99 Jerič, 2001. 19. p.

100 Mála biblia z-kejpami ali zgodba zvelicsanya za málo decsiczo : za III–V razréd normálszke sôle. Piszana po Gerely Józsefi; na szlovenszko obrno Kollár Péter; z70 z-leszá pritisznyenimi kejpmi od G. Morelli. 1898, Szombathely. (Szent István Társulat); Katolicsanszki Katekizmus. z glávnimi zgodbami Biblije za soláre I–II. razreda. Budapest. 1909. (Szent István Társulat)

oktatást, üdvözölte a kormányzat ezen döntését, és publicisztikai csatározásba kezdett a „magyarpárti" evangélikusokkal.[101] A „Mit szeretnénk?" című cikkében pedig a paphiány okán a szülőket is megkérte arra, hogy otthon magyarázzák el a szlovén nyelvű katekizmusokat. És ennél is fontosabb szerinte a magyarországi vallástalanság: „A gyermekek ne értsék meg jól a tananyagot és vallástalanná váljanak, csak, amikor ezzel az ürüggyel elvakítják az ismeretlent: ezt követeli a hazafiság. Szegények! A hazaszeretet nem a nyelvben létezik, hanem az alkotmány megőrzésében, a józanságban, a tisztaságban, a feljebbvalókban való hitben és tiszteletben. Isten fenntartja a hazát, ha őt nem tiszteled, a haza fundamentumát pusztítod el. Egy vallástalan ember soha tudja igazán szeretni a hazáját."[102]

Így érthető, hogy az új politikai helyzetben miért érezte a muravidéki katolikus papság anyanyelvük elleni támadásnak saját katekizmusuk kitiltását. Klekl mint képviselő interpellációt intézett a Ljubljanai Felsőoktatási Tanács felé.[103] Egy másik belgrádi felszólalásában is amellett érvelt, hogy a szlovénoknak nem szabad elveszteni azt, ami az előző államokban jól működött, de az új hazának szintén a jóra kell törekednie. „Amíg Magyarországon minden tantárgy magyar nyelven volt, addig nehéz küzdelmek során őrizhettük meg a szlovén katekizmust és hittant, ezt a papság sosem fogja feladni." Klekl szerint anyanyelvük egy fontos részét csak így tudták megőrizni, ehelyett az új katekizmusra akarják kényszeríteni a gyermekeket, amelyet nem értenek. Technikai szempontból pedig a muravidéki katekizmus „jobban, praktikusabban van összeállítva", a Tanács pedig csak a nyelve miatt akarja lecserélni. Ezen kívül még egy dolog váltott ki aggodalmat a muravidéki politikusokból. Az, hogy a tankönyv elvételével, a „két szlovén nyelv" elfogadásával a magyarországi politikusok (itt Mikoláékra is gondolnak) vend elméletét erősítik, a magyarok malmára hajtják a vizet. A muravidéki képviselők igyekezetét is megsértették, akiknek bizonyítani kellett a Mura túloldalán élő szlávok szlovén származását, és megszerezték a területet Szlovéniának. Emellett a lakosságot is kétségben tartják, ha olyan cikkek jelennek meg a *Slovenec*-ben, hogy „a Muravidék határait még nem húzták meg végérvényesen". Azzal, hogy a szlovénok nem ismerik el a „muravidéki nyelvet" szlovén nyelvnek, „nagy kárt tesznek a saját országukban", „mondják ezt becsület jogán anélkül, hogy minket magyarónsággal és hazaárulással vádolnának".[104] Klekl a muravidéki káték betiltását a kormány egyházi ügyekbe való beleszólásakánt és a vallásszabadság üldözéseként értelmezett. Szerinte tette ezt a Tanács annak ellenére, hogy ezen könyvek nyelve „tiszta szlovén".[105] Az oktatásügyi miniszter az interpellációk és tiltakozások hatására kifejtette a tiltás okait:

„a) Magyarországon nyomtatták

b) az 56. oldalon ez olvasható: »Szent István Király, Magyarország védőszentje, Szent Imre herceg«, a 69. oldalon pedig »Más szentek: Szent Péter és Pál, Szent István király és más szentek« olvasható;

c) az egész magyar helyesírással van írva;

d) az osztrák–magyar egyházkerület hagyta jóvá; és

101 Klekl József: A hitoktatás nyelve. = MéV, 1914. máj. 11. 1–2. p.; Erre az evangélikus reakció: Luthár Ádám: Mégegyszer a hitoktatás nyelve. = MéV, 1914. jún. 07. 1–2. p.

102 Kaj bi mi radi? = Novine, 1914. ápr. 12. 5–6. p.

103 Upit našega poslanca. = Novine, 1921. máj. 8. 1. p.

104 Ono dobro, ka smo meli pod prejšnjov državov, ne smemo zgübiti, novo dobro nam pa naj spravi nova država. = Novine, 1921. máj. 15. 2–3. p.

105 Govor našega poslanca gospoda J. Klekla. = Novine, 1921. jún. 5. 2. p.

e) mert van egy új katekizmus, amit a *Jugoslovenksa knjiga* adott ki és Mikes János szombathelyi püspök a mai napig nem volt hajlandó megerősíteni."[106]

Klekl azonban egytől egyig megcáfolta a kijelentéseket. Szerinte a katekizmus nem teljesen magyaros helyesírással van írva, mivel „ny", „ty", „ly" betűket nem tartalmaz, szlovén nyelvét a legnagyobb nyelvészek megcsodálták. Szerinte a kátét nem tudta az osztrák–magyar egyházkerület jóváhagyni, mivel ilyen nem létezett. Ehelyett Mikes János szombathelyi megyéspüspök jóváhagyása olvasható a könyvben. Azonban az sem igaz, hogy Mikes püspök gátolta volna az új, ljubljanai katekizmus kiadatását. Továbbá a muravidéki egyházi ügyek felett 1922-ben már a Muravidéki Vikariátus gyakorolt hatalmat, amihez egyetlen kérdés sem érkezett a Felsőoktatási Tanácstól.[107] Klekl és a katolikus papok álláspontján volt dr. Ivan Hutter, lelki tanácsadó, professzor, a Družba Svetoga Mohorja titkára is, mivel szerinte ezen pontok alapján a „muravidékiek számára elfogadhatatlan" ez a döntés: a központi szlovén irodalmi nyelv hiányos, hibás, német kifejezésekkel van megtoldva. Mindkét katekizmus (az I–II. és a III–V. osztályosokok számára írt) szépen illusztrált, megkönnyíti a tanulást, a ljubljanaiban viszont nincsenek képek. A muravidéki az egyházhoz és az élethez igazodik, a ljubljanait a némethez igazították, ezért erősen doktréner. A ljubljanai káté imái nem ugyanazok, mint a muravidékiek. A kisiskolásoknak írt *Mali Katekizem* „ötvözi a hittanítást a szentírások történetével, melyet gyönyörű képek mutatnak be a gyermekeknek".[108] A muravidéki papságnak sikerült elérnie, hogy 1927-ben újranyomtatták a nyelvjárású tankönyvet, immár szláv helyesírásban,[109] de a maribori püspök a muravidéki szlovén nyelvben írt tankönyvek használatát végérvényesen megtiltotta.[110] A katolikus papság viszont csak a harmincas évek végére fogadta el az új, szlovén irodalmi nyelvet, és ehhez is a jugoszláv iskolarendszerben szocializálódó helyi társadalom gondolkodásának megváltozására volt szükség.[111]

Összegzés

Az általam felsoroltak után érzékelhető, hogy Mikola vend érvelésénél mennyire erős volt a szlovén–magyar történelmi és kulturális kapcsolatok narratívája, a magyarországi szlovén kulturális és nyelvi identitás évszázados különállásának ténye. Azonban mégsem ezekre, hanem a hamis eredetre helyezte a hangsúlyt, mivel ettől várta a gyorsabb politikai megtérülést a béketárgyalásokon. A probléma csak az volt, hogy ezzel a pozitív történelmi kapcsolataink, a szlovén kulturális mozgalom vizsgálata, a „vend etnogenezis" hátterébe szorult. Mikola elsősorban mítoszt akart teremteni, ahogy Krúdy Gyula tette a ruszinok esetében a *Havasi kürt*tel,[112] azonban az etnikai érvelés hibásnak bizonyult. Viszont, ami ennél is fontosabb, az, amit Klekl és Mikola is védelmezni próbált: a magyar-

106 Spomenica našega g. poslanca, štero so meseca oktobra vložili (benyújtott) v Beogradi na ministerski svet. = Novine, 1921. dec. 18. 1–2. p.

107 Spomenica našega g. poslanca, štero so meseca oktobra vložili v Beogradi na ministerski svet. = Novine, 1922. jan. 15. 1–2. p.

108 Naš katekizmuš. = Novine, 1922. jún. 25. 1. p.

109 Novine, 1927. okt. 16. 3. p.

110 Kosi, Jernej: Slovene Ethnolinguistic Nationalism as Rhetoric and Practice in Post-Imperial School Administration in Prekmurje. = Halbjaresschrift, 2023. 1–2. sz. 106. p.

111 Uo.

112 Krúdy Gyula: Havasi kürt. Ruszin-krajna kistükre. Budapest. 1919. https://mek.oszk.hu/21800/21830/21830.htm (Megtekintve: 2025. június 2.)

országi szlovénok nyelvi és kulturális hagyományai a világháború után veszélybe kerültek. Természetesen 1919 nyara előtt a magyarosodás és a magyar nyelv ugyanúgy gátat jelentett a muravidéki szlovén nyelv kiteljesedésének a hétköznapi élet egyes területein. Az impériumváltás után a muravidéki katekizmust leváltották, az iskolákban a magyar nyelv után az irodalmi szlovén nyelv vált elsődleges tanítási nyelvvé, a nyelvjárásban megjelent könyvek száma redukálódott. A muravidéki identitásra vetülő érdeklődés a rendszerváltás után megnőtt, amelyet üdvözölni kell. Közös történelmi kapcsolataink újraértelmezése, a vend elmélet és sérelmeink háttérbe szorítása révén az 1918 előtti muravidéki események, a muravidéki szlovén identitás megismerése és megismertetése, „a helyi lakosság teljes elmagyarosításának”[113] értelmezése minden forrás bevonásával felülvizsgálatra kerülhet.

113 Lásd a szlovén történettudomány most is érvényes álláspontját: „Közülük az egyik legkisebb [nemzetiség – *K. K.*] a muravidéki szlovén volt, amit a magyarok teljesen magyar jellegűvé kívántak formálni. A magyar nemzeti gondolat és nyelv iránti lelkesedésében a magyar papság nagy része is behódolt a liberális irányzatnak, részt vett térségünk fokozatos etnikai átalakításába.” (Hozjan, 2024, 1. sz. 35–46. p.)